

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

УДК 341.01:341.645
DOI <https://doi.org/10.32782/ILA.2024.32.01>

МИКИТЕНКО О. В.,
аспірант кафедри міжнародного права
Львівського національного університету імені Івана Франка

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ФРАНЦУЗЬКОЇ ДОКТРИНИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVII СТ. – XIX СТ.

Анотація. У статті здійснений аналіз провідних ідей французької доктрини міжнародного права у період з другої половини XVII ст. до кінця XIX ст. Мета статті – аналіз праць французьких юристів, філософів, мислителів, діяльність яких припала на окреслений період, з метою виокремлення провідних ідей французької доктрини, значущих для сучасного міжнародного права. Методи дослідження: історико-правовий, спрямований на вивчення першоджерел з історії французької доктрини міжнародного права; порівняльно-правовий, націлений на порівняння правових позицій в рамках французької доктрини міжнародного права з метою виявлення у них загального і специфічного. З'ясовано, що визначений період становлення французької доктрини міжнародного права характеризується значним прогресом у розвитку доктринальних ідей відмови від збройних конфліктів, відсутності воєн, вирішення спорів мирним шляхом, встановлення вічного миру та заснування союзу європейських держав. Ідеї єдності людства і панування миру підтримував Ж. Б. Боссюе (Bossuet). Проект відмови від збройного вирішення конфліктів та вічного миру й концепцію заснування міжнародного співтовариства європейських держав запропонував абат де Сен-П'єр (L'abbé de Saint-Pierre). Досліджено праці К. Гельвеція (Helvétius), який визначив встановлення і збереження миру правдивим інтересом народів, обґрунтував вчення про міжнародну мораль і міжнародне право у тогочасному міжнародному співтоваристві. Проаналізовано ідеї раціоналізму, які знайшли відображення у міжнародно-правових поглядах Ш. де Монтеск'є (Montesquieu): існування розуму як основоположного джерела права, природного характеру законів причинності, прагнення до життя в мирі, задоволення базових фізіологічних потреб, конфлікту прагнень як передумови створення норм позитивного права. Вивчено основні принципи створення раціональної системи права, задекларовані Ж.-Ж. Руссо (Rousseau), що стали передумовами розвитку міжнародного гуманітарного права: відповідності природі людини, внутрішнього взаємозв'язку між війною і завоюваннями та деспотизмом правителів, припинення воєн і створення передумов для сталого миру. Обґрунтовано, що висловлені у працях великих просвітителів ідеї

лягли в основу ідеологічного фундаменту Великої французької революції 1789–1793 рр., що змінила світовий лад і мала значний вплив на розвиток доктрини міжнародного права. До найбільш значних праць цього періоду належить Декларація абата А. Грегуара (Grégoire), праці французьких фізіократів (прихильників ідей космополітизму (Ж. Мельє, Ш. д'Авенштайн)) й праці відомих французьких гуманістів (А. Дюнан (Dunant)).

Ключові слова: французька доктрина, міжнародне право, розвиток доктринальних ідей, відмова від збройних конфліктів, вирішення спорів мирним шляхом, встановлення вічного миру, заснування союзу європейських держав.

Постановка проблеми. Новий етап у становленні французької доктрини міжнародного права, який характеризувався значним прогресом у розвитку доктринальних ідей, розпочався після Вестфальського перемир'я (1648 р.). Провідними ідеями французької доктрини міжнародного права у період з другої половини XVII ст. до кінця XIX ст. були ідеї відмови від збройних конфліктів, встановлення вічного миру та заснування союзу європейських держав.

Стан дослідження. Окремі аспекти міжнародно-правових учень стали предметом наукових розвідок низки українських науковців. Так, А. Мережко досліджував історію міжнародно-правових учень, М. Цюрупа здійснив аналіз філософсько-правових основ міжнародного права у творах Ш. Монтеस्क'є та Г. Гегеля, Д. Мартиновський обґрунтував міжнародні правові стандарти в конституційному праві, В. Теліпка та А. Овчаренко вивчали засади міжнародного публічного права, Т. Короткий й М. Доценко висвітлили принципи міжнародного гуманітарного права на основі Женевських конвенцій.

Здійснений аналіз джерел з проблеми дослідження довів, що на сьогоднішній день відсутнє комплексне дослідження українськими науковцями історичної ретроспективи розвитку французької доктрини міжнародного права у другій половині XVII–XIX ст., а також дозволив встановити, що значну роль у розвитку французької доктрини міжнародного права у другій половині XVII–XIX ст. в історичному вимірі відіграли праці таких просвітителів як Ж. Б. Боссює (Bossuet), де Сен-П'єр (de Saint-Pierre), К. Гельвецій (C. A. Helvétius), Ш. де Монтеस्क'є (Ch. de Montesquieu), Ж.-Ж. Руссо (J.-J. Rousseau), А. Грегуар (H. Grégoire), Ш. д'Авенштайн (S. d'Avenstein), А. Дюнан (H. Dunant).

Мета статті – аналіз праць французьких юристів, філософів, мислителів, діяльність яких припала на окреслений період, з метою виокремлення провідних ідей французької доктрини, значущих для сучасного міжнародного права.

Виклад основного матеріалу. До ключових доктринальних ідей міжнародного права у період з другої половини XVII ст. до кінця XIX ст. відносимо відсутність воєн і збройних конфліктів, т. зв. «вічний мир» і союз країн Європи.

Ідеї єдності людства та панування миру підтримував Жак Бенін Боссює (Bossuet, 1627–1704). У творі «Політика, витягнута з власних слів

Священного Писання» мислитель стверджує, що спочатку існувала єдність людського роду, яка пізніше була зруйнована внаслідок гріхопадіння. Таким чином, на думку мислителя, в основі світового природного права, яке ґрунтується на Божественному праві і відповідає первісному природному стану, лежить ідея про єдність людства [1; 2, с. 115].

Одним з найвидатніших представників цього періоду, який запропонував проєкт вічного миру, був абат де Сен-П'єр (L'abbe de Saint-Pierre). Згідно його концепції, існувала необхідність у заснуванні європейського союзу держав, члени якого повинні були відмовитися від збройного вирішення конфліктів. Основні ідеї мислителя викладені у таких працях, як «Записка про збереження вічного миру в Європі» і «Проєкт вічного миру в Європі» [3].

У своїх працях Сен-П'єр запропонував детальний план організації міжнародного співтовариства, у якому монархи різних держав повинні були укласти вічний союз в ім'я миру в усьому світі. Головним органом союзу мали стати постійні збори повноважних представників держав-членів союзу, які б діяли згідно інструкцій своїх урядів. До низки компетенцій постійних зборів союзу входили:

- нормотворчість у сфері регулювання міжнародної торгівлі;
- збір щорічних внесків на потреби союзу;
- регулювання питань престолонаслідування;
- примус окремих держав до підпорядкування рішенням постійних зборів союзу;
- добрі послуги та посередництво у суперечках держав;
- судовий розгляд міждержавних конфліктів та ін. [4].

Запропоноване союзне утворення європейських держав мало ґрунтуватися на принципі невтручання у внутрішні справи держав-членів і системі взаємних гарантій монархів проти збройних конфліктів. Згаданий принцип міг бути порушений лише у випадку необхідності придушення внутрішніх заколотів і революцій.

Відповідно до концепції Сен-П'єра, союз європейських держав повинен базуватися на принципах територіальної недоторканності та непорушності державних кордонів. Обмін територіями між державами-членами союзу вбачався допустимим лише за згодою трьох чвертей голосів усіх держав-членів [5].

Ще одним принципом, що становив підґрунтя для існування запропонованого Сен-П'єром союзу європейських держав, був правовий принцип «*pacta sunt servanda*» («сумлінного дотримання договорів») [2, с. 104].

У відповідь на проєкт Сен-П'єра з'явилася велика кількість праць на соціально-правову тематику, зокрема таких мислителів, як Гельвецій, Вольтер, Руссо та ін.

Клод Гельвецій (Claude Adrien Helvétius, 1715–1771) вважав, що основним стимулом вчинків людини є інтерес. Оскільки часто виникає конфлікт інтересів, на державу покладається обов'язок їх гармонізувати. Аналізуючи право,

законодавство та мораль в аспекті ототожнення права з законодавством, а моралі з правом, Гельвецій обґрунтовує вчення про заперечення міжнародної моралі і міжнародного права у тогочасному міжнародному співтоваристві. Мислитель наполягав, що задля існування міжнародного права між націями необхідно встановити закони, підкріплені санкціями. В свою чергу, міжнародна мораль виникне за умови, коли нації об'єднаються на основі досягнення взаємних угод, а приватний національний інтерес підпорядковуватиметься спільному міжнародному інтересові [6].

На думку Гельвеція, встановлення і збереження миру є правдивим інтересом народів. Народ повинен поважати свободу іншого, не чинити перешкод у торгівлі чи інших важливих справах та не отримувати вигоди за рахунок іншого, а також не повинен втручатися у його внутрішні справи, таким чином розколюючи його суспільство зсередини. Мислитель наполягав на необхідності ведення просвітницької діяльності й тлумачення масам суті справжнього інтересу народу. Якщо народ досягне істину, ані честолюбці, ані інтриганти не зможуть втягнути його в воєнні афери [6].

Підхід французьких мислителів епохи Просвітництва, серед яких Вольтер, Дідро, Гольбах, Монтеск'є, Руссо та ін. до міжнародного права можна охарактеризувати як раціоналістичний і космополітичний. Таке твердження ґрунтується на трактуванні раціонального всесвітнього права як такого, що лежить в основі природного права. В свою чергу, природне право регулює міждержавні відносини [2, с. 117].

Просвітителі вважали мир природним станом. Вольтер трактував природне право як дію природних законів, які мають поєднувати усіх людей. Дідро під природним правом розумів те, що вважається справедливим усім людством. На думку Вольтера і Дідро, існував тісний зв'язок між встановленням міжнародної солідарності та демократизацією політичного ладу окремих держав. Так, необхідним кроком для встановлення міжнародної солідарності була демократизація політичного ладу окремих держав. В свою чергу, для демократичних перетворень всередині держав необхідне встановлення міжнародної солідарності. Таким чином, ідеал політико-правової організації мислителі вбачали в єдиному людстві, а війну розглядали як наслідок людської зіпсованості [2, с. 117].

Ідеї раціоналізму знайшли відображення у міжнародно-правових поглядах Шарля де Монтеск'є (Charles de Montesquieu, 1689–1755). Позиція Ш. де Монтеск'є щодо того, у яких межах королі можуть порушувати справедливість, переслідуючи власні інтереси, висловлена у творі «Перські листи» (1721), викликала гостру критику міжнародного права як науки.

Мислитель вважав основоположним джерелом права розум, а закони причинності, що обумовлюють взаємозв'язок природних явищ і суспільства, вважав природними законами. Уявлення ж про раціональне право, на думку мислителя, виникає з того, що людина є вільною істотою і здатна чинити всупереч природним законам [7].

До природних законів, які визначають поведінку людини в суспільстві, Монтеск'є відносив прагнення до життя в мирі, задоволення базових

фізіологічних потреб, фізичної близькості та інші. Узагальнюючи таку низку прагнень, можемо охарактеризувати їх як комплекс прагнень людини щодо збереження свого існування.

Конфлікт прагнень людей спричиняє боротьбу та внутрішні й міждержавні війни. Монтеस्क'є вважає конфлікт прагнень передумовою створення норм позитивного права, у тому числі й норм міжнародного права. Таким чином, мислитель визначає міжнародне право як позитивне, що має будуватися з урахуванням принципів розуму [2, с. 120–121]. З метою забезпечення реалізації позитивізму в міжнародному праві, Монтеस्क'є наполягав на необхідності міжнародної федералізації, у якій правосуддя має здійснюватися на засадах справедливого громадянського суспільства.

Основним принципом міжнародного права філософ і правознавець пропонує визнати принцип збереження, що полягає у взаємопідтримці і взаємодопомозі між націями й народами у мирний час та заподіянні щонайменшої шкоди і збитків у воєнний час, дотримуючись ідеї міжнародної солідарності та добросовісного виконання зобов'язань за міжнародним правом [8, с. 24–25].

Сучасні дослідники стверджують, що ідеї Ш. Монтеस्क'є належать до методологічних передумов формування галузей міжнародного права [9, с. 104], зокрема права міжнародних договорів.

Основні принципи створення раціональної системи права декларував і французький просвітителі Жан-Жак Руссо (Jean-Jacques Rousseau, 1712–1778). У своїй відомій праці «Про суспільний договір» (1762 р.) мислитель наголошував, що створена через спільну волю усього народу задля блага усіх людей справедлива система права найбільше відповідає природі людини [10, с. 9].

Принцип створення справедливої системи права Ж. Руссо проектував і на систему міжнародного права. Так як і інших французьких просвітителів, Ж. Руссо турбувала тема міждержавних воєн. На думку Руссо, війна відображає стосунки між державами, а не між людьми. Люди ж випадково стають ворогами не як людські істоти і навіть не як громадяни, а як солдати [2, с. 121]. У згаданій праці («Про суспільний договір») мислитель робить логічний висновок, що з солдатами можна воювати до того часу, доки вони самі воюють. Проте, як тільки вони складуть зброю, їх слід помилувати, оскільки вони знову стають просто людьми.

Звертає Ж. Руссо увагу й на вагомість внутрішнього взаємозв'язку між такими чинниками як війна і завоювання з одного боку та деспотизм правителів, що, як правило, посилюється, з іншого. Аналіз згаданих чинників дозволив великому мислителю зробити ще один важливий висновок: лише політична перебудова суспільства й зміцнення у ньому демократичних цінностей допоможе домогтися припинення воєн і створення передумов для сталого миру [10, с. 9]. Ці міжнародно-правові ідеї великого французького просвітителя, мислителя і правознавця стали однією з передумов розвитку міжнародного гуманітарного права.

Ідеї великих просвітителів лягли в основу ідеологічного фундаменту Великої французької революції 1789–1793 рр. В свою чергу, Велика французька революція змінила постреволюційний світовий лад і мала величезний вплив на розвиток доктрини міжнародного права [2, с. 117]. Міжнародно-правові погляди французьких просвітителів висвітлені у низці документів періоду Великої французької революції. До найбільш значних праць цього періоду належить Декларація абата Анрі Грегуара (Abbé Henry Grégoire, 1750–1831), який був членом республіканського французького Конвенту і у 1793 р. представив Конвенту «Декларацію прав народів». Документ налічував 21 статтю, що були покликані регулювати міжнародний правопорядок. Проаналізуємо зміст цих статей (табл. 1) [11, с. 41; 2, с. 118–119].

Таблиця 1

Зміст Декларації абата Грегуара

№ статті	Зміст статті
1.	Народи між собою знаходяться в природному стані, відтак їх пов'язує загальна моральність
2.	Народи є взаємно незалежними і суверенними, незважаючи на кількість осіб, з яких вони складаються, і розміри території, яку вони займають. Цей суверенітет не може бути відчужуваним
3.	Народ повинен вести себе по відношенню до інших народів так само, як він хоче, щоб інші народи вели себе по відношенню до нього; так, як одна людина винна іншій, так і народ винен іншим народам
4.	За мирних часів народи повинні творити якомога більше добра, а під час війни намагатися творити якомога менше зла
5.	Приватний інтерес кожного народу підпорядкований загальним інтересам людства
6.	Кожен народ має право на встановлення та зміну свого способу правління
7.	Жоден народ не має права втручатися в управління інших народів
8.	Тільки такий спосіб правління відповідає правам народів, який заснований на рівності і свободі
9.	Те, що може бути використане без шкоди для інших і є невичерпним як море, належить всім і не може бути власністю ніякого народу
10.	Кожен народ є господарем на своїй території
11.	Володіння з давніх часів створює для народу право придбання в силу давності володіння
12.	Народ має право відмовити у в'їзді і виїзді зі своєї території іноземцям, якщо цього вимагає його безпека
13.	Іноземці підпорядковані законам країни, у якій перебувають і можуть бути покарані за порушення на території цієї країни
14.	Вигнання з країни за скоєний злочин є непрямим замахом на іноземну територію
15.	Будь-який замах на свободу одного народу є посяганням на свободу всіх інших
16.	Створені союзи, альянси чи укладені договори з метою загарбницьких воєн, які можуть завдавати шкоди інтересам народу, є замахом проти всього людства
17.	Народ може оголосити війну для захисту свого суверенітету, своєї свободи і своєї власності
18.	Народи, що знаходяться в стані війни, повинні завжди бути готовими до проведення мирних переговорів
19.	Державні службовці, послані народом з метою здійснення певної місії, не підкоряються законам країни, у якій тимчасово перебувають, стосовно усіх питань, пов'язаних із здійсненням їх місії
20.	Між посланцями різних націй не існує права старшості
21.	Договори між народами є священними і непорушними

Проект Декларації Грегуара не був затверджений під час обговорення на Конвенті 23 квітня 1795 р. Проте, більшість з висловлених у статтях ідей мають надзвичайно вагомe значення для сучасної міжнародно-правової системи й відображають принципи сучасного міжнародного права, які є фундаментом сучасного міжнародного права і можуть бути змінені лише із зміною цілої системи міжнародного права [12, с. 38–39].

Так, статті 2 і 8 перегукується з принципами про рівноправність і самовизначення народів, а також про суверенну рівність держав, статті 3 і 4 нагадують принцип про співробітництво держав на міжнародній арені, статті 7 та 10 відповідають принципу про невтручання у внутрішні справи держав, статті 16 і 17 – принципу незастосування сили або погрози силою, стаття 18 – принципу мирного вирішення міжнародних спорів, стаття 21 – принципу добросовісного виконання зобов'язань за міжнародним правом.

Серед французьких мислителів того періоду також набувають популярності ідеї космополітизму. Прихильниками ідей космополітизму були французькі фізіократи. Узагальнено представимо положення, висвітлені у їхніх працях. Фізіократи вбачали джерело економічного процвітання народів у володінні землею і були прихильниками ідеї взаємодопомоги та економічної солідарності, яка мала б об'єднувати народи. Збільшуючи власне виробництво за рахунок залучення механізмів міжнародного економічного співробітництва, одна держава сприяє економічному розвитку іншої держави. Якщо ж певна країна страждає від війни та голоду, сусідні країни відчують негативні наслідки її становища.

Згідно трактування фізіократів, солідарність породжує міжнародне право. Так, в основі міжнародного права, що витікає з поняття солідарності, лежать наступні принципи, висловлені у свій час французькими фізіократами:

- 1) держави не повинні зазіхати на свободу чи власність інших держав;
- 2) внутрішня і зовнішня торгівля повинні бути вільними;
- 3) іноземці повинні користуватися рівними правами з громадянами держави, на території якої вони знаходяться;
- 4) право на свободу думки й право на свободу еміграції повинні бути забезпечені.

Одним з найвидатніших французьких фізіократів-представників течії космополітизму був Жан Мельє, який у творі «Заповіт» закликав народи світу об'єднатися заради справедливості, свободи та миру [2, с. 119].

Інший представник фізіократів, швейцарський мислитель Ш. д'Авенштайн (Schmid d'Avenstein), який писав свої праці французькою мовою і активно спілкувався з французькими мислителями, розвиваючи вище згадані ідеї, наполягає на важливості створення міжнародної європейської конфедерації та міжнародного третейського суду задля дотримання міжнародних договорів [13], що перегукується з ідеями французьких мислителів періоду становлення французької доктрини міжнародного права.

Проекти союзу європейських держав, які здавалися утопічними в період XIII–XIX ст., згодом були втілені в сучасну повсякденну реальність. З посиланням на дослідження О. Мережка, це дає підстави стверджувати, що міжнародно-правові ідеї ідеального міжнародного правопорядку на європейському субконтиненті не були утопічними фантазіями, а прогресивними для свого часу міжнародно-правовими ідеями, які мали вплив на соціальну свідомість і суспільне буття [2, с. 105]. Таким чином, проаналізовані концепції, теорії, моделі та ідеї корелюють з принципами, на основі яких було утворено сучасний Європейський Союз, а також відповідають основним принципам сучасного міжнародного права і міжнародного гуманітарного права.

Із закликом до гуманізації умов ведення воєнних дій виступив у праці «Спогад про битву при Сольферіно» великий гуманіст, засновник Товариства Червоного Хреста Анрі Дюнан (Henry Dunant, 1828–1910 [14]). Саме ця праця мала значний емоційний вплив на сучасників і, як вважають науковці нашого часу, підготувала сприятливий ґрунт для виникнення міжнародного гуманітарного права. Вираженням тогочасної суспільної свідомості стало прийняття Женевської конвенції «Про покращення долі поранених та хворих воїнів під час сухопутної війни» від 22 серпня 1864 р. [15; 2, с. 128–129].

Висновки. Таким чином, можемо спостерігати, що у період з другої половини XVII ст. до кінця XIX ст. тогочасне європейське співтовариство починає дедалі більше усвідомлювати необхідність сталого миру на справедливих засадах. Здійснений аналіз міжнародно-правових ідей дозволяє зробити висновок про те, що філософсько-правова думка того часу багата великою кількістю проектів встановлення вічного миру, обґрунтування принципів міжнародного права і прийняття норм міжнародного гуманітарного права. У цей період спостерігається поступове зміщення акценту від створення загальноєвропейського союзу, що було притаманним попередньому періоду розвитку французької доктрини міжнародного права, до ідей встановлення вічного миру в Європі й необхідності прийняття міжнародно-правових норм гуманітарного характеру.

Ідеї єдності людства та панування миру підтримував Ж. Б. Боссюе (Bossuet). Проект відмови від збройного вирішення конфліктів та вічного миру й концепцію заснування міжнародного співтовариства європейських держав, що гуртується на принципах невтручання у внутрішні справи держав-членів, територіальної недоторканності, непорушності державних кордонів, «*pacta sunt servanda*» і взаємних гарантій монархів проти збройних конфліктів, запропонував абат де Сен-П'єр (L'abbé de Saint-Pierre).

Досліджено праці К. Гельвеція, що стали відповіддю на представлений проект Сен-П'єра. К. Гельвецій (Helvétius), визнаючи встановлення і збереження миру правдивим інтересом народів, обґрунтував вчення про міжнародну мораль і міжнародне право у тогочасному міжнародному співтоваристві й висловив переконання, що задля існування міжнародного права між націями необхідно встановити закони, підкріплені санкціями.

Проаналізовано ідеї раціоналізму, які знайшли відображення у міжнародно-правових поглядах Ш. де Монтеск'є (Montesquieu): існування розуму як основоположного джерела права, природного характеру законів причинності, прагнення до життя в мирі, задоволення базових фізіологічних потреб, конфлікту прагнень як передумови створення норм позитивного права, позитивного характеру міжнародного права. Вивчено основні принципи створення раціональної системи права, зокрема й міжнародного права, задекларовані Ж.-Ж. Руссо (Rousseau), що стали передумовами розвитку міжнародного гуманітарного права: відповідності природі людини, внутрішнього взаємозв'язку між війною і завоюваннями з одного боку та деспотизмом правителів з іншого, припинення воєн і створення передумов для сталого миру шляхом політичної перебудови суспільства й зміцнення демократичних цінностей.

Висловлені у згаданих працях великих просвітителів ідеї лягли в основу ідеологічного фундаменту Великої французької революції 1789–1793 рр., яка мала значний вплив на розвиток доктрини міжнародного права і у підсумку змінила світовий лад. До найбільш відомих праць цього періоду належить Декларація абата А. Грегуара (Grégoire), праці французьких фізіократів (що були прихильниками ідей космополітизму (Ж. Мельє, Ш. д'Авенштайн)) й праці відомих французьких гуманістів (А. Дюнан (Dunant)). Згадані ідеї склали підґрунтя для становлення основних принципів міжнародного права.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні філософсько-правових основ міжнародного права, висвітлених у творах представників французької доктрини міжнародного права ХХ століття.

Література:

1. Bossuet J. B. Politique tirée des propres paroles de l'Écriture sainte à Monseigneur le Dauphin. Paris: l'Académie royale des Inscriptions et Médailles, 1709. URL: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k103256m.image> (дата звернення: 21.12.2021).
2. Мережко О. Історія міжнародно-правових вчень. К, 2006. 494 с.
3. Ehrard J. Abbé de Saint-Pierre. Projet pour rendre la Paix perpétuelle en Europe / заг. ред. S. Goyard-Fabre. Paris: Garnier, 1981. С. 451-452.
4. Frey D. La guerre et la paix perpétuelle de l'abbé de Saint-Pierre À Rousseau. Revue de sciences religieuses. 2012. № 86/4. С. 455-473. URL: <https://journals.openedition.org/rsr/1380> (дата звернення: 05.01.2022).
5. Spector C. Le Projet de paix perpétuelle : de Saint-Pierre à Rousseau. Paris: Vrin, 2008. URL: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01790764/document> (дата звернення: 05.01.2022).
6. Helvétius C.A. De l'esprit. Paris: Chez Durand, 1758. 643 с. URL: https://www.google.com.ua/books/edition/De_l_esprit/lfw1AQAAMAAJ?hl=en&gbpv=1&printsec=frontcover (дата звернення: 03.10.2024).
7. Focsaneanu L. Esquisse d'un droit international sans obligation ni sanction. Un essai de droit des gens phénoménologique. *Études internationales*, 1977. № 3. С. 447-477.

8. Montesquieu Ch. De l'esprit des lois. Paris: Éditions Gallimard, 1995. 560 с. URL: https://archives.ecole-alsacienne.org/CDI/pdf/1400/14055_MONT.pdf (дата звернення: 05.01.2022).
9. М. Філософсько-правові основи міжнародного права у творах Ш. Монтеск'є та Г. Гегеля. Проблеми філософії права. Том 1. К., 2003. С. 103-106.
10. Rousseau J. Du contrat social ou principes du droit politique. Genève: Bibliothèque numérique romande. 173 с. URL: https://ebooks-bnr.com/ebooks/pdf4/rousseau_du_contrat_social.pdf (дата звернення: 05.01.2022)
11. Мартиновський Д. Міжнародні правові стандарти в конституційному праві України. дис.канд. юрид. наук : 12.00.02. Національний авіаційний університет ун-т. Київ, 2020. 238 с.
12. Теліпко В.Е, Овчаренко А.С. Міжнародне публічне право. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 608 с.
13. D'Avenstein G. L. S. Principes de la législation universelle. 1776. URL: <https://www.catawiki.com/no/l/17777465-georg-ludwig-schmid-d-avenstein-principes-de-la-legislation-universelle-1776> (дата звернення: 23.10.2021)
14. Dunant H. Un souvenir de Solférino. Genève: CICR. 147 с. URL: <https://www.icrc.org/fr/doc/assets/files/publications/icrc-001-0361.pdf> (дата звернення: 23.10.2021).
15. Короткий Т., Доценко М. На варті гуманності. Женевські конвенції 1949. 2020. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/na-varti-gumannosti-zhenevski-konvenciyi-1949.html> (дата звернення: 23.10.2021).

Mykytenko O. Formation and development of the French doctrine of international law in the second half of the XVII century – XIX century

Summary. The article analyzes the leading ideas of the French doctrine of international law in the period from the second half of the 17th century until the end of the 19th century. The purpose of the article is to analyze the works of French lawyers, philosophers, thinkers, whose activities fell on the outlined period, with the aim of highlighting the leading ideas of French doctrine, significant for modern international law. Research methods: historical and legal, aimed at the study of primary sources belonging to the history of the French doctrine of international law; comparative, aimed at comparing legal positions within the framework of the French doctrine of international law with the aim of identifying their general and specific aspects. It has been found that a certain period of the formation of the French doctrine of international law is characterized by a significant progress in the development of doctrinal ideas of renouncing armed conflicts, the absence of wars, resolving disputes by peaceful means, establishing eternal peace and founding the union of European states. Bossuet supported the ideas of the unity of humanity and the rule of peace. The project of abandoning armed conflict resolution and eternal peace and the concept of establishing an international community of European states was proposed by Abbot de Saint-Pierre. The works of Helvétius, who defined the establishment and preservation of peace as the true interest of peoples, substantiated the doctrine of international morality and international law in the contemporary international community, have been studied. The ideas of rationalism that were reflected in the international legal views of Montesquieu have been analyzed: the existence of reason as the fundamental source of law, the natural nature of the laws of causality, the desire to live in peace, the satisfaction of basic physiological needs, the conflict of desires as a prerequisite for creating norms of positive law. The main principles of creating a rational system of law, declared by Rousseau, which became the prerequisites for the development of international humanitarian law: compliance with human nature, the internal relationship between war and conquest

and the despotism of rulers, the cessation of wars and the creation of prerequisites for sustainable peace, have been researched. It has been grounded that the ideas expressed in the works of great educators formed the basis of the ideological foundation of the Great French Revolution of 1789–1793, which changed the world order and had a significant impact on the development of the doctrine of international law. The most significant works of this period include the Declaration of Abbot A. Grégoire, the works of French physiocrats (supporters of the ideas of cosmopolitanism (Mellieu, d'Avenstein)) and the works of famous French humanists (A. Dunant).

Key words: French doctrine, international law, development of doctrinal ideas, rejection of armed conflicts, settlement of disputes by peaceful means, establishment of eternal peace, foundation of the union of European states.